

John R. SOMMERFELDT, *Bernard of Clairvaux: On the Spirituality of Relationship*, New York – Mahwah NJ 2004, The Newman Press, ss. 178.

To już kolejna (trzecia³) książka Johna R. Sommerfeldta, profesora historii na Uniwersytecie w Dallas (Teksas, USA). Tym, którzy nie znają postaci profesora, trzeba tylko uzmysłwić, że mają do czynienia z charyzmatycznym twórcą i organizatorem słynnych już Międzynarodowych Kongresów Mediewistycznych w Kalamazoo na Uniwersytecie Zachodniego Michigan, które każdego roku sprowadzają badaczy z różnych dziedzin naukowych z całego świata, dając im możliwość wymiany doświadczeń i nowych poglądów. On sam jest szczególnie zaangażowany w działalność Mediewistycznego Instytutu, który organizuje coroczne Kongresy Studiów Cysterskich, stanowiących element składowy Kongresów w Kalamazoo. Związek prof. Sommerfeldta ze środowiskiem naukowym Kalamazoo tłumaczy jego wieloletnie (1958-1978) pełnienie na tamtejszym Uniwersytecie (West Michigan University) funkcji profesora historii.

Tytuł obecnej książki, jak również jego poprzednie publikacje, wskazują na kierunek zainteresowań profesora. Koncentruje się on wokół problematyki cysterskiej, a szczególnie postaci i twórczości św. Bernarda z Clairvaux. Niniejsza książka pt. *Bernard z Clairvaux: O duchowości relacji*, ma za zadanie ukazać niepowtarzalny fenomen wielkiego reformatora cysterskiego w prowadzeniu spraw doczesnych Kościoła i państwa zgodnie z Bożym planem zbawienia. Książka, oprócz części zasadniczej, została poprzedzona *Wykazem skrótów, Wstępem*, a zakończona *Przypisami, Bibliografią i Indeksami rzeczowym*.

Na właściwą część dzieła składa się dziewięć rozdziałów. Pierwszy zatytułowany: *Bernard, społeczeństwo i Kościół (Bernard, Society, and the Church)* sytuuje Bernarda na tle epoki z uwzględnieniem jego wielowymiarowego wpływu na społeczeństwo ówczesnej Europy: królestwa, księstwa, na politykę Kościoła, religię i duchowość (w tym organizowanie wyprawy krzyżowej), naukę, sztukę, itp. Autora zastanawia w tym kontekście fakt, że u tego mnicha znalazł się tak potężny i wszechobecny wpływ na losy Europy, na co odpowiada: ponieważ jego życie i działalność zawierało wiele gotowych ideałów, z których wiele jeszcze nie miało skryształizowanej formy aż do jego czasów (s. 3). Następnie po ogólnym przedstawieniu bernardyńskiej nauki o Kościele, która jest biblijną wizją umiłowanej nowej oblubienicy Jezusa Chrystusa (s. 4-6), autor podaje klucz do omówienia następnych rozdziałów (s. 6-12), a mianowicie potrójny porządek ówczesnego Kościoła. Widzi go jako przepra-

³ Por. tytuły poprzednich publikacji J. Sommerfeldta: *The Spiritual Teaching of Bernard of Clairvaux. An Intellectual History of the Early Cistercian Order*, Kalamazoo 1991; *Aelred of Rievaulx. Pursuing Perfect Happiness*, New York – Mahwah NJ 2005; w przygotowaniu są następujące dwie pozycje poświęcone duchowemu nauczaniu Bernarda i Aelreda.

wiające się przez ocean trzy grupy ludzi symbolizowane w postaciach: Daniela, Noego i Hioba. Pierwsza grupa przeprowadza się statkiem, druga mostem, trzecia przez bród. Pierwszą grupę stanowią ci, którzy dążą do doskonałości w ramach zgromadzeń zakonnych, będąc prowadzeni specjalnym pragnieniem doskonałości; drugą grupę ci, którzy zarządzają Kościołem ziemskim, tzn. duchowni (*prałaci*); trzecią – owczarnia ludu Bożego.

Zgodnie z tym rozróżnieniem, prof. Sommerfeldt w ramach drugiego rozdziału omawia „*Monastyczny porządek Daniela*” (*Monastic Order of Daniel*), opisując klasztor jako formę przedsmaku raju, praktykowane w nim cnoty oraz posługę ojcowską opata, który jest zarazem prałatem, a więc człowiekiem z grupy Noego. Tę grupę rozpatruje w trzecim rozdziale: „*Duchowny porządek Noego*” (*The Clerical Order of Noah*), prezentując jego biblijne obrazy oraz posługę rządzenia (pasterzowania), tj. służenia ludowi Bożemu, czy owczarni Bożej. Przedmiotem rozważań czwartego rozdziału, pt. „*Wielość cnót Noego*” (*Noah's Many Virtues*), są wielorakie cnoty kultywowane przez duchownych, a mianowicie: pokora, miłość do Boga i swej owczarni, hojna służebność, czystość i posłuszeństwo, pracowitość na niwie Pańskiej, sprawiedliwe i roztropne przewodnictwo, całkowite oddanie się sprawie Bożej.

Piąty rozdział omawia już stan świecki (Hioba) ludu Bożego (*The Lay Order of Job*): błogosławieństwo otrzymane w życiu małżeńskim, zaangażowanie w świecie w ramach handlu, produkcji towarów i w innych godziwych zawodach, w tym w rolnictwie i rzemiośle. Następnym szóstym rozdziałem zajmuje się strukturą świeckiej władzy w zakresie grupy Hioba (*Job's Ministry of Governance*), omawiając po kolei ich władców jako: wasali (lenników) Pańskich i ministrów Boga, sprawiedliwych panujących, obrońców pokoju, krzyżowców, panów o wysokim morale. Na tle świeckiej grupy Hioba wyraźnie zaznaczają się tzw. dysydenci, czyli heretycy i poganie, muzułmanie i żydzi, o których traktuje siódmy rozdział.

Ostatnie dwa rozdziały mają charakter raczej wniosków końcowych, w których autor stawia pytanie o naturę podanego przez Bernarda podziału społeczeństwa, szczególnie jego hierarchiczności oraz występujących tu pozornych sprzeczności. W pierwszym przypadku (*Daniel, Noah and Job: A Hierarchy?*) widzi w nim duchową hierarchię cnót, powołania, „*wyższości*” (*superiority*) stanu duchownego oraz „*niższości*” (*lowly*) stanu świeckiego, biorąc za punkt wyjścia cel królestwa niebieskiego. W drugim przypadku (*Resolving Some Apparent Inconveniences*), autor opisuje pozorną sprzeczność w działalności Bernarda: z jednej strony jego wszechobecne zaangażowanie się w sprawy doczesne, z drugiej kategoryczny zakaz, jaki sam skierował do swych mnichów, by nie mieszały się w politykę tego świata, ponieważ ich rolą jest modlitwa i kontemplacja. Bernard wykonywał te czynności z nakazu papieża i z potrzeby chwili, jako duchowy przywódca ówczesnego świata (s. 114-123). Drugą dyskusyjną kwestią jest jego stosunek do sztuki i ornamentów stosowa-

nych w kościołach, szczególnie tych monastycznych, które nie tyle mają zaspakajającą próżną ciekawość, ile poprzez swoją prostotę mają kierować na Boga (s. 123-128).

Książka prof. J.R. Sommerfeldta jest twórczym wkładem w coraz lepsze poznanie i uznanie duchowego nauczania św. Bernarda. Ukazuje wielką erudycję autora i jego fachową orientację, zarówno w samych dziełach Opata z Clairvaux, jak i w publikacjach dotyczących jego osoby, o czym świadczy również bogata bibliografia zamieszczona na końcu książki. Żaden poważny badacz problematyki bernardyńskiej nie może nie znać tej pozycji, ukazuje ona bowiem społeczne myślenie Bernarda i jego duchowe korzenie. Usprawiedliwia tym samym jego, i jemu podobnych, zbyt duże zaangażowanie w sprawy dočasne wynikające ze szczególnego powołania i potrzeby Kościoła XII wieku.

Ks. Ryszard Groń – Chicago, USA

John R. SOMMERFELDT, *Bernard of Clairvaux. On the Life of the Mind*, New York – Mahwah NJ 2004, The Newman Press, ss. 197.

Profesor Historii Uniwersytetu w Dallas, twórca Międzynarodowych Kongresów Studiów Mediewistycznych w Kalamazoo, John R. Sommerfeldt, zaprezentował nakładem wydawnictwa Newman Press w Nowym Yorku, jedną z dwóch swych ostatnio napisanych książek, poświęconych św. Bernardowi z Clairvaux, pt. *Bernard z Clairvaux. Życie umysłu*. Wystarczy tu przypomnieć, że jest on obecnie jednym z najbardziej kompetentnych pisarzy amerykańskich w dziedzinie studiów mediewistycznych, a szczególnie działalności i twórczości wielkiego reformatora cysterskiego XII wieku – św. Bernarda z Clairvaux. Obecna publikacja jest dedykowana zmarłemu Jean Leclercq'owi, jako hołd wdzięczności autora za wszelkie odkrycia tego francuskiego badacza w dziedzinie mediewistyki i za swe duchowe prowadzenie. Sommerfeldt wyjaśnia we *Wstępie* swe duchowo-naukowe kontakty z Leclercq'iem i inspiracje tego ostatniego w dalszych badaniach nad nauką, a szczególnie epistemologią, Bernarda z Clairvaux, której generalnie książka jest poświęcona (s. VII; XV-XVII).

Na prezentowaną publikację składa się dziewięć rozdziałów poprzedzonych *Wykazem skrótów* i krótkim *Wstępem* autora oraz zakończonych *Przypisami*, *Bibliografią* i *Spisem treści*. Całość skupia się wokół dziewiczej dotychczas problematyki epistemologicznej Bernarda, czyli zagadnieniu form poznania i ich zadań. Rozdział pierwszy, pt. *Bernard i życie umysłu (Bernard and the Life of the Mind)*, stanowi tu swoisty klucz podziału całej pracy. Najpierw autor wprowadza i wyjaśnia o co mu chodzi: o poznanie w sensie osiągania szczęśliwości bycia z Bogiem (*Centrality of Epistemology*). Wyróżnia przy tym formy